

PREVIŠE ZELENI ZA ZELENE ODLUKE?

VODIČ ZA AKTIVNO UČEŠĆE MLADIH
U DONOŠENJU ODLUKA O ZAŠTITI ŽIVOTNE
SREDINE NA LOKALNOM NIVOU

AUTORI

Nenad Spasojević
Milica Stanković
Boris Kaličanin

PREVIŠE ZELENI ZA ZELENE ODLUKE?

VODIČ ZA AKTIVNO UČEŠĆE MLADIH U DONOŠENJU ODLUKA O ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE NA LOKALNOM NIVOU

Autori:

Nenad Spasojević, Milica Stanković, Boris Kaličanin

Dizajn:

Dunja Vasiljević

Godina izdanja:

2025.

WBYL
WESTERNBALKANSYOUTHLAB

Република Србија
Министарство туризма и
омладине

Ovaj dokument je razvijen u okviru projekta Omladinska laboratorija Zapadnog Balkana, koju sprovodi Savet za regionalnu saradnju (RCC) i finansira Evropska unija. Nastao je na inicijativu Radne grupe o Zelenoj agendi iz Srbije, formiranoj u okviru Tematske Laboratorije za omladinsku politiku posvećene Zelenoj agendi.

Odgovornost za sadržaj, stavove, tumačenja i zaključke iznete u ovom dokumentu isključivo je na autorima i ni na koji način ne odražava stavove Saveta za regionalnu saradnju, njegovih učesnika, partnera, donatora ili Evropske unije.

Dragi mladi,

Živimo u vremenu u kojem se kao civilizacija suočavamo sa sve ozbiljnijim izazovima u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promena, a vaša uloga nikada nije bila važnija. Vodič je zato namenjen upravo vama – mladima koji žive u Srbiji i koji imaju priliku da, ako to poželevu, budu deo rešenja i aktivno učestvuju u donošenju odluka koje oblikuju budućnost naše planete, počevši od svoje lokalne zajednice.

Duboko verujemo da posedujete energiju, kreativnost i sposobnosti koje mogu značajno doprineti održivom razvoju i zdravijoj životnoj sredini. Mladi nisu samo budućnost, vi ste sadašnjost koja već danas može da pokrene promene i već ih pokreće.

Cilj ovog Vodiča je da vam pruži osnovne informacije, alate i inspiraciju kako biste sagledali vaše mogućnosti i uključili se u procese odlučivanja, prepoznali svoja prava i obaveze, ali i kako biste postali aktivni učesnici i inicijatori zelenih inicijativa u svojim zajednicama.

Ekološki problemi se iz generacije u generaciju prenose u sve složenijem i nepovoljnijem obliku, uz uverenje da će upravo aktuelna generacija uspeti da ih efikasnije rešava. Zato se nadamo da će vam ovaj dokument pomoći da se međusobno povežete, osnažite i da zajednički gradimo zdravije, pravednije i zelenije društvo. Promena počinje upravo sa vama.

SADRŽAJ

- **Uvod** _____ 1
- **Mladi i životna sredina u Srbiji** _____ 6
 - Zašto je učešće mladih ključno za životnu sredinu? _____ 7
 - Prepreke i kako ih prevazići _____ 13
- **Mehanizmi učešća mladih na lokalnom nivou** _____ 22
- **Koraci i alati ka aktivnom uključivanju mladih** _____ 31
- **Zaključak i preporuke** _____ 36
- **Za one koji žele da znaju više:** _____ 42

Skraćenice

EU – Evropska unija

INEKP – Integrisani nacionalni energetska i klimatski plan za period do 2030. godine sa vizijom do 2050. godine

JLS – Jedinica lokalne samouprave

KZM – Kancelarija za mlade

KOMS – Krovna organizacija mladih Srbije

LAP – Lokalni akcioni plan

LEAP – Lokalni ekološki akcioni plan

MRE – Ministarstvo rudarstva i energetike

MTO – Ministarstvo turizma i omladine

MZŽS – Ministarstvo zaštite životne sredine

NTP – Naučno-tehnološki park

OCD – Organizacije civilnog društva

SKGO – Stalne konferencije gradova i opština

UNSS – Unija srednjoškolaca Srbije

YPS Agenda – Youth, Peace and Security Agenda

UVOD

Tokom 60-ih i 70-ih godina XX veka, životna sredina počela je značajno da trpi posledice sve izraženijih ekoloških problema, a pre svega klimatskih promena. Savremeni svet se susreo s jednim novim izazovom koji će u mnogome promeniti njegovu sliku, ali i uticati na različite načine na svakodnevni život miliona građana. Ekološki i klimatski problemi ostaju izazov i budućim generacijama i ujedno kao dug sa kamatom unapred čeka buduće mlade širom sveta.

Region Zapadnog Balkana kome pripada i Republika Srbija, takođe se suočava sa brojnim izazovima u pogledu kvaliteta životne sredine. Posledicama tih promena u pogledu kvaliteta, negativno doprinosi i sam region Zapadnog Balkana, koji na različite načine i kroz različite izvore zagađenja utiče na narušavanje, a u pojedinim segmentima i ugrožavanje životne sredine.

Kako ekološki i klimatski izazovi decenijama istrajavaju, neminovno je da će se i buduće generacije mladih „morati” baviti rešavanjem ovog složenog pitanja. Shodno tome, cilj ovog vodiča jeste da podstakne mlade da se uključe u procese donošenja odluka i, kroz zajedničko delovanje sa donosiocima odluka u Srbiji, doprinesu rešavanju problema u oblasti zaštite životne sredine – od lokalnog do nacionalnog nivoa. Važnost i uloga mladih ogleda se u njihovom razumevanju koncepta održivog razvoja i odgovornosti prema budućim generacijama, kojima treba ostaviti što čvršću osnovu za dalji napredak u rešavanju ovih problema.

Pregled ključnih dokumenata:

Zelena agenda za Zapadni Balkan¹

Zelena agenda predstavlja strategiju za razvoj regiona Zapadnog Balkana kao odgovor na izazove klimatskih promena,

¹

Videti više na: European Commission, Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans, 2020, https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/2020/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf

sa fokusom na prelazak ka obnovljivim izvorima energije i unapređenje energetske efikasnosti. Bazira se na Evropskom zelenom dogovoru (European Green Deal), uz poseban akcenat na podršci Zapadnom Balkanu u usklađivanju regulative u oblasti zaštite životne sredine. Pored toga, Agenda podstiče razvoj inovacija u procesima dekarbonizacije i energetske tranzicije, uz uključivanje socijalne dimenzije kroz koncept pravedne tranzicije.

UN Agenda mladi, mir i bezbednost

YPS Agenda (Youth, Peace and Security Agenda) teži podsticanju većeg stepena participacije mladih, pre svega kroz dijalog u politici, kao i njihovom doprinosu pomirenju i izgradnji mira. Održivi mir nije moguć bez učešća mladih, posebno jer je važno da upravo oni odlučuju o budućnosti u kojoj će živeti. YPS Agenda zasniva se na pet ključnih stubova: participacija, zaštita, prevencija, partnerstvo i reintegracija.²

Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope iz 2024. godine

Dodatno, značaj učešća mladih u zaštiti životne sredine i klimatskim akcijama potvrđen je još jednom na međunarodnom nivou. Komitet ministara Saveta Evrope usvojio je 2024. godine Preporuku CM/Rec(2024)6 o mladima i klimatskoj akciji, u kojoj se države članice pozivaju da prepoznaju i unaprede ulogu mladih u rešavanju klimatske krize. Ova preporuka ističe potrebu za uključivanjem mladih u sve faze kreiranja klimatskih politika, od planiranja i implementacije do praćenja i evaluacije. Takođe se naglašava značaj podrške njihovom obrazovanju, aktivizmu i međugeneracijskom dijalogu kao ključnim alatima za postizanje održive i pravedne klimatske tranzicije.³

² Videti više na: Boban Stojanović, Ana Šljukić i Tamara Jovanović, Mladi za mir i bezbednost: Analiza UN Agende u kontekstu Srbije, 2023, <https://koms.rs/wp-content/uploads/2023/12/Mladi-za-mir-i-bezbednost-Analiza-UN-Agende-u-kontekstu-Srbije-1.pdf>.

³ Videti više na: Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2024)6 of the Committee of Ministers to member States on young people and climate action, 2024, <https://rm.coe.int/cm-rec-2024-6-young-people-and-climate-action/1680b21a0e>.

Nacionalna i lokalna pravna regulativa u Republici Srbiji

Regulativa u oblasti zaštite životne sredine i energetike u Republici Srbiji usklađuje se sa međunarodnim ugovorima i regulativom Evropske unije (EU), a u prethodnim godinama usvojeni su ili izmenjeni brojni pravni akti. Samo neki od dokumenata koji se izdvajaju su: Program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove za period od 2023. do 2030. godine; Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2040. godine sa projekcijama do 2050. godine; Integrisani nacionalni energetske i klimatski plan Republike Srbije za period do 2030. sa vizijom do 2050. godine; Zakon o zaštiti životne sredine i mnoga druga dokumenta.

Republički sekretarijat za javne politike objavio je 2024. godine dokument „Smernice za uključivanje zelenih aspekata u dokumente javnih politika”, koji predstavlja važan instrument za integraciju principa održivog razvoja u proces izrade javnih politika. Ove smernice sadrže metodološki okvir i konkretne alate za identifikaciju, procenu i uključivanje uticaja na životnu sredinu u svim fazama izrade dokumenata – od planiranja do praćenja implementacije. Primena smernica doprinosi sistemskom pristupu u donošenju odluka koje su usklađene sa ekološkim ciljevima i može biti koristan alat i za lokalne samouprave, naročito pri izradi razvojnih planova, lokalnih akcionih planova (LAP) i lokalnih ekoloških akcionih planova (LEAP).

U domenu omladinske politike u Republici Srbiji važno je istaći nekoliko ključnih dokumenata poput: Strategije za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine, Akcioni plan za period od 2023. do 2025. godine za sprovođenje Strategije za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine, Zakona o mladima i drugih. Počevši od Strategija za mlade Republike Srbije 2023–2030, ističe se da ona predstavlja ključni dokument koji definiše smernice za unapređenje položaja mladih u društvu. Strategija se bazira na pet ciljeva i ona uključuje: unapređenje obrazovanja i kompetencija mladih, podršku pri zapošljavanju i

ekonomskom osnaživanju, jačanje zdravlja i dobrobiti, podsticanje aktivnog učešća u društvu, kao i obezbeđivanje bezbednog i podsticajnog okruženja za njihov razvoj. U Strategiji za mlade navodi se da je usmerena na određenu uzrasnu grupu, uzimajući u obzir sve njene potrebe, potencijale, uloge i izazove. Pored Ministarstva turizma i omladine, koje je nadležno za omladinsku politiku, odgovornost za pitanja mladih prepoznaju i drugi državni, pokrajinski i lokalni organi vlasti kroz svoje nadležnosti i javne politike. U rešavanju pitanja mladih učestvuju i organizacije civilnog društva, privredni subjekti i različite ustanove, kroz svoje programe i aktivnosti.⁴ Akcioni plan 2023–2025 za sprovođenje Strategije za mlade predstavlja operativni dokument kojim se definišu konkretne aktivnosti, nosioci, rokovi i resursi za ostvarivanje ciljeva Strategije za mlade Republike Srbije 2023–2030. Fokusira se na unapređenje položaja mladih kroz oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, učešća i bezbednosti. Plan obezbeđuje mehanizme za praćenje i evaluaciju realizacije mera usmerenih ka boljoj integraciji mladih u društvo.⁵ Zakon o mladima donet je radi unapređenja položaja mladih i njihove aktivne participacije u društvu. On definiše prava, obaveze i podršku mladima uz podsticanje omladinskog organizovanja i volontiranja. Cilj zakona je da mladi budu osnaženi, uključeni u donošenje odluka i da imaju jednake šanse za razvoj.⁶

⁴ Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine, "Sl. glasnik RS", br. 9/2023-43.

⁵ Akcioni plan za period od 2023. do 2025. godine za sprovođenje Strategije za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine, "Sl. glasnik RS", br. 57/2023.

⁶ Zakon o mladima, "Sl. glasnik RS", br. 50/2011 i 116/2022 - dr. zakon.

A stylized graphic in a darker shade of green, set against a lighter green background. It depicts two human figures from the waist up, facing each other with their arms raised and hands joined at the fingertips. The figures have circular heads and elongated, flowing bodies that suggest movement or a supportive embrace.

MLADI I ŽIVOTNA SREDINA U SRBIJI

2.1. Zašto je učešće mladih ključno za životnu sredinu?

Perspektiva mladih kao generatora zelenih inovacija

Ako se osvrnemo na čuvenu izjavu na mladima svet ostaje, onda možemo slobodno dodati da i pitanja rešavanja kvaliteta životne sredine na mladima ostaju. Mladi širom sveta predstavljaju grupaciju koja može mnogo toga ponuditi za globalno društvo. U vremenu brzog tehnološkog napretka mladi su ti koji mogu dati rešenja za probleme koji „muče” savremeni svet. Ako s jedne strane mladi mogu ponuditi rešenja donosiocima odluka na nacionalnom i lokalnom nivou i sa njima učestvovati u dijalogu, s druge strane mladi mogu biti pokretači idejnih rešenja za brojne probleme. Baš zbog toga mladi predstavljaju generator zelenih inovacija koje mogu menjati svet na bolje.

U Srbiji se mladima pruža sve više prilika putem kojih mogu postati pokretači zelenih ideja. Dvadesetprvi vek obiluju tehnološkim inovacijama koje nastaju kroz brojne start-up ideje, projekte u koje sredstva ulaže i korporativna sfera, a mladi u svemu tome vide svoje mesto. Social Impact Award predstavlja sveobuhvatni program koji već godinama pruža šansu i podršku mlade preduzetnike da razvijaju inovativna rešenja. Njihova rešenja kao vid preduzetničkih ideja doprinose rešavanju problema u brojnim društvenim oblastima. Cilj programa je da mladima omogući priliku da razvijaju svoje ideje, takmiče se i kasnije sa svojim rešenjima izađu na tržište.⁷ Program Zelene ideje već godinama realizuje Trag fondacija podstičući različita pravna lica poput fondacija, udruženja građana, zadužvina, zadruga, ali i privrednih društava da razvijaju svoje ideje. Kroz višefazne procese, aplikanti uz mentorsku podršku razvijaju svoje zelene ideje, i postali solidarni preduzetnici i na taj način dali doprinos društvu.⁸

7 Social Impact Award, O programu, n.d., <https://serbia.socialimpactaward.net/>

8 Trag fondacija, Zelene ideje, 2025. <https://tragfondacija.org/portfolio/otvoren-konkurs-za-zelene-ideje/>

U prethodnom godinama u Srbiji je pored Beograda, otvoreno nekoliko novih naučno-tehnoloških parkova u drugim gradovima. NTP prostori omogućuju neophodnu podršku za rast i razvoj novih kompanija i startup ideja. Kako su mladi između ostalog najveći pokretači ideja, ovi prostori sa svim pratećim uslugama pružaju mladima u šanse za tehnološki razvoj i inovacije.⁹ Pored NTP, kao mesta za mlade izdvajaju se i Mejkers labovi. Ova inicijativa je spoj civilnog i korporativnog sektora i do sada je širom Srbije otvoreno 25 labova. Posebno dizajnirani prostori u srednjim školama namenjeni su mladima i njihovim nastavnicima za razvijanje ideja u različitim oblastima, ali i za stvaranje saradnje sa privrednom i zajednicom. Mejkers lab prostori su mesta koja omogućavaju mladima da u samim školama izađu iz okvira formalnog obrazovanja i dodatno se zainteresuju za nauku i istraživanja.¹⁰

Kao još jedan od vidova mogućnosti za razvoj pre svega aktivizma i ideja mladih na lokalnom nivou postoje Kancelarija za mlade (KZM). Pored KZM-a u poslednjih nekoliko godina MTO radi zajedno sa svojim partnerima Omladinskim savezom udruženja (OPENS) na otvaranju omladinskih prostora širom Srbije. Omladinski prostori treba da omoguće mladima na lokalnom nivou da dobiju besplatne, bezbedne i multifunkcionalne prostore za razvoj svojih ideja u različitim oblastima. Na pravcu toga važno je napomenuti da su teme životne sredine prepoznate i u krovnim nacionalnim dokumentima poput Strategije za mlade Republike Srbije 2023–2030 i Akcionom planu 2023–2025, što daje prilike mladima da ove teme razvijaju i kroz mogućnosti koje nude KZM i prostori za mlade. MTO svake godine raspisuje javne konkurse kojima podržava projekte JLS koje imaju aktivnu KZM i projekte OCD mladih i za mlade, usmerene na ciljeve strategije među kojima su zastupljene i teme životne sredine. Postojanje teme životne sredine u nacionalnoj strategiji, daje osnovu da se ove mere transponuju i na lokalni nivo u skladu sa lokalnim kontekstima u lokalne akcione planove, strategije ili programe za

9 Ministarstvo nauke tehnološkog razvoja i inovacija, *Naučno-tehnološki parkovi u Srbiji*, n.d., <https://nitra.gov.rs/lqt/tehnoloski-razvoj/naucno-tehnoloski-parkovi-u-srbiji>.

10 Mejkers lab, Vesti, n.d., <https://mejkerslab.rs/vesti/>.

unapređenje položaja mladih. U određenom broju JLS postoje redovni konkursi za udruženja građana na koje mogu aplicirati udruženja mladih i za mlade, i time sprovesti projekte na različite teme, uključujući i životnu sredinu.

Uticađ stanja životne sredine na kvalitet fizičkog i psihičkog zdravlja mladih

Za teme kvaliteta životne sredine, dugo se smatralo da predstavljaju vid postmaterijalističkih vrednosti, da kada su građanima u najvećoj meri zadovoljene njihove materijalističke vrednosti, onda se oni okreću rešavanju ekoloških problema.¹¹ Ma koliko to bilo tačno, vremenom kako su se posledice ekoloških problema razvijale, a sa njima rasla i svest o njihovom postojanju, za mnoge građane ovi problemi postali su prioritetni za rešavanjem. Ekološki problemi predstavljaju izazov koji narušava kvalitet života građana na različite načine. Uticaji iz životne sredine na zdravlje obuhvataju fizičke, biološke i hemijske faktore koji utiču na individuu, njeno zdravlje, ali i ponašanje. Sve mere su usmerene ka stvaranju uslova koji će podržavati zdravlje i prevenirati pojavu bolesti.

Zagađenje životne sredine ima dubok uticaj na fizičko zdravlje mladih. Prema istraživanju Svetske zdravstvene organizacije (World Health Organization), zagađenje vazduha prouzrokuje oko 7 miliona prevremenih smrtnih slučajeva godišnje, a mladi nisu izuzetak. Izloženost visokim koncentracijama štetnih čestica u urbanim sredinama, kao što su PM2.5 i PM10, direktno utiče prevashodno na razvoj hroničnih respiratornih bolesti, poput astme i bronhitisa. Takođe, nedovoljna kontrola kvaliteta vode dovodi do širenja bolesti poput salmoneloze i hepatitisa, dok kontakt sa toksičnim hemikalijama kroz zagađeno zemljište može prouzrokovati hormonske i metaboličke poremećaje.¹²

11 Ronald Inglehart, *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, 1977.

12 Glas Amerike, SZO: Smanjimo zagađenje vazduha, spasimo milione života, 2021, <https://www.glasamerike.net/a/svet-zdravlje-szo--milioni-%C5%BEivota-zagadjenje-vazduh/6241380.html>.

Pored standardnog zdravstvenog uticaja na fizičko zdravlje, na koji se najčešće pomisli kada se govori o negativnom uticaju zagađene životne sredine, uticaj se ostvaruju i na psihičko zdravlje koji su često manje vidljiviji ali podjednako značajni. Mladi izloženi buci, poput saobraćajne ili industrijske, češće pate od poremećaja spavanja, što može dovesti do depresije i smanjenja kognitivnih sposobnosti.¹³ Takođe, manjak zelenih površina smanjuje mogućnost kontakta s prirodom, što je pokazatelj nižeg nivoa subjektivnog blagostanja. Briga o sebi i zaštita životne sredine mogu biti usko povezane kroz svakodnevne odluke. Na primer, izdvajanje vremena za šetnje u prirodi ne samo da pomaže očuvanju mentalnog zdravlja, već i podstiče ekološku svest. Postavljanje granica prema tehnologiji, poput smanjenja upotrebe elektronskih uređaja, doprinosi ličnom opuštanju i smanjenju ekološkog otiska.¹⁴ Naučna istraživanja pokazuju da je među mlađom populacijom u svetu sveprisutnija eko-anksioznost, koja se može definisati kao hronični strah od ekoloških katastrofa i problema. Sve veći broj mladih, što pokazuju i istraživanja sa njima, ima osećaj zabrinutosti zbog stanja sa životnom sredinom, te da se to negativno odražava na na njihovo svakodnevno funkcionisanje, uključujući ishranu, san i koncentraciju. Dodatan razvoj „psihološke uznemirenosti” kod mladih čini i osećaj nemoći koji je posledica razočarnosti u odnos nacionalnih i svetskih aktera po pitanju rešavanja ovih problema.¹⁵

Primeri uspešnih inicijativa mladih u zaštiti životne sredine

Na pravcu stava da su mladi generatori promena, najbolje se može suditi kroz njihovu kreativnost i inovativnost, ali i spremnost da iza sebe ostavljaju pozitivne promene kako

- ¹³ HeMED, Poremećaji spavanja, n.d., <https://hemed.hr/Default.aspx?sid=15576&form=MG0AV3&form=MG0AV3>.
- ¹⁴ Mentalno zdravlje, Stres i njegov utjecaj na mentalno zdravlje, n.d., <https://mentalnozdravlje.hr/blog/stres-i-njegov-utjecaj-na-mentalno-zdravlje/?form=MG0AV3>.
- ¹⁵ Annamaria Lammel, *Environmental crises and climate change: Eco-anxiety among young people and the urgent need for a transformative response*, *The Journal of field action*, Field ACTions Science Reports special issue 27.

u svojim lokalnim zajednicama, tako i za društvo u celini. Neki od primera uspešnih inicijativa u oblastima životne sredine i energetike od mladih na lokalnom nivou u Srbiji su:

Strawberry energy – Obrenovac

Pre oko 15 godina grupa studenata kreirala je prvi javni solarni punjač za telefone nazvan Strawberry drvo. Prikupljanjem solarne energije i pretvaranjem iste u električnu energiju koja se čuva u akumulatorima unutar stabla i na taj način se obezbeđuje da građani besplatno napune svoje mobilne uređaje. Idejom je obuhvaćeno da pored punjača postoji i prostor za odmor i druženja dok se uređaj puni energijom.¹⁶ Ova održiva ideja koja se bazira na obnovljivoj energiji, započela je u Obrenovcu postavljanjem prvog punjača, a u narednim godinama i mnogi gradovi ne samo u Srbiji nego i širom sveta dobili su svoje solarne punjače. Strawberry drvo postalo je jedna od prvih uspešnih start-up ideja iz Srbije koja danas pruža milionima građana obnovljivu energiju na dohvat ruke, a mladima nove inspiracije.¹⁷

Need for Green – Zrenjanin

Grupa mladih maturanata Gimnazije odlučila je da svojim rešenjem pomogne u smanjenju zagađenja vazduha u svom gradu. Kreiranjem zelenih autobuskih stajališta, ideje koja je već zaživela u drugim gradovima Evrope, ovaj tim je pokazao da u gradu koji ima brojnih ekoloških problema mladi mogu da budu pokretači promene. Koncept zelenih autobuskih stajališta podrazumeva postavljanje sistema kasetnih zelenih krovova na nadstrešnicama autobuskih stajališta u cilju poboljšanja kvaliteta vazduha i biodiverziteta. Ova ideja je krenula sa jednim zelenim autobuskim stajalištem, a nastavlja se sa težnjom da i ostala dobiju zeleni izgled.¹⁸ Da se radi o ideji koja zavređuje pažnju javnosti dokaz je i prestižna nagrada u oblasti očuvanja životne

¹⁶ Gradska opština Obrenovac, "Strawberry drvo", izum naših studenata, u Briselu, 2011, <https://obrenovac.rs/?p=1490>.

¹⁷ Fond za inovacionu delatnost, Strawberry energy – energija koja osvaja, 2013, <https://www.inovacionifond.rs/lat/info/strawberry-energy-energija-koja-osvaja>.

¹⁸ Unicef, Mladi su naša pokretačka snaga

sredine koja se dodeljuje u Srbiji „Zeleni list“ koju su za svoju ideju dobili članovi ovog tima.¹⁹

Fragment – Čačak

Tim mladih iz Čačka želeo je da se reši na kreativan način staklenog otpada i da ideju pretoči u nešto novo održivo i estetski prihvatljivo za tržište. Od početne ideje do kreiranja konačnog produkta uloženo je značajno vreme od oko tri godine i preko 2.000 eksperimentalnih pokušaja. Iz svega su nastale fragment paneli kao novi i do sada ne korišćeni vid materijala koji se može koristiti za uređivanje domova, poslovnih i drugih prostora.²⁰ Nakon uspešnog razvoja ove ideje tim se prijavio i dobio grant kod Fonda za inovacionu delatnost 2020. godine, a potom su ideju dalje razvijali i kroz saradnju sa NTP u Čačku. Vremenom ideja je uspeła da se proširi i zainteresuje i izvan granica Srbije.

Hydro Heroes – Pirot

Grupa mladih iz Pirota bavila se problemom nekontrolisanog bujanja reke Nišave, odnosno posledicama koje ista sa sobom nosi. Nedostatak svesti o rizicima prilikom kupanja u reci Nišavi vodi sve većem broju davljenika. Rešenje koje je tim sproveo jeste instalacija uređaja, ispod Ljubavnog mosta u Pirotu, za merenje nivoa vode i upozorenje na potencijalnu opasnost. U ovom poduhvatu imali su izuzetnu podršku od institucija na lokalnu, te su sve dozvole dobili u veoma kratkom vremenskom periodu, što pokazuje da su lokalne vlasti videle značaj njihovog projekta koji su razvili na regionalnoj UPSHIFT radionici. Nakon uspešne realizacije projekta, njihova ideja privukla je i pažnju javnosti kroz promotivne video snimke i događaje.

Rešenja mladih za podizanje kvaliteta života u lokalnim zajednicama, 2024, <https://www.unicef.org/serbia/price/mladi-su-nasa-pokretacka-snaga>.

19

I Love Zrenjanin, Najprestižnija ekološka nagrada na Balkanu "Zeleni list" uručena mladim Zrenjanincima, 2024, <https://ilovezrenjanin.com/vesti-zrenjanin/najprestiznija-ekoloska-nagrada-na-balkanu-zeleni-list-urucena-mladim-zrenjanincima/>.

20

Fragment, About, n.d., <https://www.fragment.rs/about>.

2.2. Izazovi i kako ih prevazići

Uloga savremenog informisanja kao vida saznanja

Informacije su oduvek imale veliki značaj za ljude. U vremenu brzih tehnoloških promena, za period od samo par decenija promenili su se primarni načini informisanja, ali još više brojnost izvora i količina informacija, koje su danas u značajnoj meri dostupnije građanima. Savremene generacije, a posebno mladi, u najvećoj meri se informišu putem društvenih mreža ili internet portala. U svetu raste broj ljudi koji koriste internet, te prema podacima Međunarodne telekomunikacijske unije (International Telecommunication Union), 5,02 milijarde osoba koristilo je internet u tro-mesečnom posmatranom periodu tokom 2023. godine. Trend razvoja digitalne sfere preslikava se i na Srbiju, u kojoj je, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku iz 2023. godine, oko 85,6% domaćinstava povezano na internet. Prema podacima iz Istraživanja položaja i potreba mladih za 2024. godinu, mladi uzrasta 15–30 godina na pitanje koliko često surfuju na internetu kao svoje odgovore često ili redovno istaklo je oko 80% mladih.²¹ Sfera informisanja stanovništva o brojnim društvenim temama sve više menja kurs od tradicionalnih prema savremenim, tehnološki naprednim izvorima.

Aktivnosti različitih aktera, a u prvom redu aktivista, organizacija civilnog društva - OCD i medija, u poslednjih deset godina u Srbiji, u velikoj meri su se bazirale na različitim problemima koji negativno utiču na kvalitet životne sredine u Srbiji. Njihovo delovanje uticalo je na rast informisanosti i veći stepen zainteresovanosti građana za ove teme, što pokazuju i rezultati brojnih istraživanja.²² Najviši „pik” interesovanja ekološki i

²¹ Ministarstvo turizma i omladine, Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, 2024, <https://www.mto.gov.rs/extfile/sr/7971/Istrazivanje112024.pdf>, str. 221.

²² Nenad Spasojević. 2022. „Primena kvalitativnih i kvantitativnih istraživačkih metoda u ispitivanju javnog mnjenja o problemu aerozagađenja u Republici Srbiji.” *Politička revija* 72 (2), str. 208–209.

energetski problemi u Srbiji su doživeli tokom 2021. godine. Tome je prethodilo delovanje javnosti usmereno na teme izgradnje mini-hidroelektrana na rekama manjih vodotokova, problema sa kvalitetom vazduha i najava novih eksploatacija ruda širom Srbije. Prema rezultatima istraživanja Fondacije Hajnrih Bel (Heinrich Böll Stiftung), građani u Srbiji i Beogradu su u tom periodu među najprioritetnijim problemima koji se trebaju rešiti isticali, između ostalog ekološke probleme, poput zagađenja vazduha, zagađenja voda, klimatskih promena i drugih.²³

Ministarstvo turizma i omladine (MTO) od 2009. godine na godišnjem nivou sprovodi *Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji*, na reprezentativnom nivou, koje ima za cilj sagledavanje stavova mladih na osnovu pokazatelja definisanih Strategijom za mlade za period od 2023. do 2030. godine, kao i EUROSTAT indikatorima omladinske politike. Ova istraživanja omogućavaju sveobuhvatan uvid u obrasce ponašanja, interesovanja, navike i potrebe mladih, kao i njihovu promenu tokom vremena, a u cilju daljih kreiranja aktivnosti u domenu omladinskog sektora.

Kada se posmatraju rezultati istraživanja položaja i potreba mladih u Republici Srbiji u periodu od 2018. do 2024. godine, uočavaju se jasne tendencije u načinu na koji mladi percipiraju pitanja zaštite životne sredine. Prema najnovijim podacima iz 2024. godine, najveći problem u okruženju mladih predstavlja zagađen vazduh (39,9%), zatim zagađenost reka (21,3%) i postojanje deponija (18,2%). Istovremeno, većina mladih i dalje ne učestvuje u akcijama zaštite životne sredine – 87,4% ispitanika u 2024. godini navodi da nije bilo uključeno ni u jednu takvu aktivnost. Zanimljivi su i podaci koji se odnose na programe dodatnog usavršavanja i neformalnog obrazovanja, jer ukazuju na oblasti za koje mladi pokazuju najveće interesovanje, kao i na mesto koje u tom kontekstu zauzimaju ekološke teme. Uočljivo je i da je u 2024. godini došlo do pada učešća mladih

u javnim raspravama o održivom razvoju i zaštiti životne sredine u odnosu na 2023. godinu, što može ukazivati na potrebu za novim pristupima u njihovom uključivanju u procese donošenja odluka.²⁴

Krovna organizacija mladih Srbije (KOMS) objavljuje godišnji Alternativni izveštaj o potrebama mladih u Srbiji. Analizirajući rezultate istraživanja iz izveštaja u periodu od 2020. do 2024. godine, kada je u pitanju zainteresovanost mladih za političke teme, podaci pokazuju visok nivo zainteresovanosti za pitanja životne sredine. Naime, od 2020. godine, kada je ona iznosila 43,7%, do 2022. godine, kada je dostigla čak 53,4%. Međutim, kao i generalno unutar društva u Srbiji, ova tema je i kod mladih, nakon prethodno pomenutog pika interesovanja, doživela pad, te je u narednim izveštajima zainteresovanost pala na oko 35%. I pored pada u ovom segmentu, mladi probleme sa kvalitetom životne sredine u Srbiji i dalje drže među prioritetnijim za rešavanje, sa oko 50%.²⁵

Sumirajući istaknute podatke, odnos mladih u pogledu informisanja kada su teme klimatskih promena i energetike u pitanju, najbolje se može sagledati kroz jedno od poslednjih istraživanja. Naime rezultati pokazuju da se mladi iz Srbije o ovim temama najviše informišu putem društvenih mreža 52% i internet portala 22%, što potvrđuje prethodne stavove kada se govori o izvorima informisanja mladih. Međutim, iako u odnosu na period od pre deset godina, broj izvora informisanja, a samim tim i vesti porastao, mladi su podeljenog mišljenja kada je u pitanju stepen dostupnosti vesti o klimatskim promenama i obnovljivim izvorima energije u Srbiji. Stavovi mladih u istraživanju su u odnosu blizu 60%-40% u korist toga da informacije uglavnom ili

²⁴ Ministarstvo turizma i omladine, Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, 2024, <https://mto.gov.rs/extfile/sr/4341/istrazivanje.pdf>.

²⁵ Alternativni izveštaji KOMS-a za period od 2020. do 2024. godine, videti na: <https://koms.rs/publikacije/>.

u potpunosti nisu dostupne.²⁶ To ukazuje na postojanje prostora za daljim rastom i razvojem informacija i pristupačnijem pristupu istih kada su mladi i izvori koje koriste.

Mladi se danas informišu primarno putem savremenih digitalnih alata informisanja, ali ostaje pitanje da li je tih informacija dovoljno i u kojoj su zapravo meri one dovoljno relevantni izvori. Tome posebno ide u prilog činjenica, da iako su savremeni izvori informisanja dostupniji i omogućuju brze informacije isto tako dovode u rizik od pouzdanosti i proverljivosti njihove istinitosti. Posebnu ulogu u razvoju informisanosti i svesti mogu pružiti portali koji su usmereni na teme životne sredine, energetike i srodnim temama. U Srbiji je u prethodnom periodu nastalo nekoliko specijalizovanih medija poput **Klime101**, **Energetskog portala**, **Balkan Green Energy News-a**, **Zelena Srbija** i drugih.

Pored toga, kod mladih je neophodno kako kroz formalno obrazovanje, tako i kroz neformalne vidove razvijati svest o ekološkim, ali i drugim važnim društvenim problemima. Ti problemi su savremeni izazovi koji će neminovno dočekati mlade i u narednim decenijama njihovog života. Zato su izuzetno koristan vid informisanja, ali ujedno i edukacija mladih različiti oblici događaja poput radionica, obuka, treninga i sličnih. Ovi vidovi edukacija pružaju mladima priliku da najčešće zajedno sa drugim vršnjacima razvijaju kritičko mišljenje i kreativna rešenja za brojne ekološke, ali i druge probleme sa kojima se društvo u Srbiji suočava.

Ka većem uključivanju donosioca odluka: Jačanje partnerstava i medijska vidljivost inicijativa mladih

Delovanje mladih u oblasti životne sredine, ali i u drugim društvenim oblastima, ima veliki značaj posebno na lokalnom nivou. To se ogleda u važnosti uticaja na razvoj svesti šire javnosti

na lokalnom nivou o postojanju problema i mogućnostima za učešće u rešavanju istih. S druge strane, delovanje mladih i pozitivni efekti njihovih aktivnosti podstiču učešće zajednice i stvaraju osnovu za odlučnije delovanje zajednice kao odgovor na postojeće probleme.

U prethodnim godinama prilikom kreiranja i konsultacija u vezi pojedinih dokumenata koji su u međuvremenu usvojeni u Srbiji, postojali su neretko pojedini izazovi u komunikaciji i saradnji na relaciji nadležnih institucija s jedne (u prvom redu Ministarstvo zaštite životne sredine (MZŽS) i Ministarstvo rudarstva i energetike (MRE) i civilno društvo, i zainteresovane javnosti sa druge strane. Na primer, mogu se izdvojiti situacije sa dokumentima poput: *Nacionalnog plana za smanjenje emisija zagađujućih materija koje potiču iz starih velikih postrojenja za sagorevanje* (National Emission Reduction Plan – NERP), *Integrisani nacionalni energetske i klimatski plan za period do 2030. godine sa vizijom do 2050. godine* (INEKP) i *Zakona o zaštiti vazduha*. U slučaju NERP-a, Republika Srbija se obavezala prema Energetskoj zajednici da će usvojiti ovaj nacionalni dokument. Celokupan proces usvajanja i kasnijeg unapređivanja dokumenta, pratili su problemi od pokretanja postupka od strane Sekretarijata Energetske zajednice, do zanemarivanja javnosti u pogledu uvida preliminarne verzija, kao i mogućnosti učestvovanja u konsultacijama pri izradi istog.²⁷ Situacija sa INEKP-om obeležilo je njegovo usvajanje posle prethodno pomenutog NERP-a. Problem sa INEKP-om ticao se dugog procesa koji je bio nedovoljno transparentan prevashodno u domenu (ne)saradnje sa OCD i strukom, kao i problemima u vezi sa organizovanjem javnih konsultacija.²⁸ Poslednje navedeni akt koji je trenutno u proceduri izrade takođe prati glas netransparentnosti. Konkretno OCD zameraju resornom ministarstvu nepravilnosti u vođenju procesa, odabiru organizacija u Radnoj grupi, kao i

27 Koalicija 27, Poglavlje 27 u Srbiji: „Korak napred, nazad dva”, 2022, https://www.koalicija27.org/wp-content/uploads/2022/09/izvestaj-iz-senke-2022_Korak-napred-nazad-dva.pdf, str. 43–44.

28 Koalicija 27, Poglavlje 27 u Srbiji: „Zelena agenda bez agende” 2023, <https://www.koalicija27.org/wp-content/uploads/2023/10/K27-izvestaj-2023-SR-web.pdf>, str. 120–123.

broja organizovanih javnih prezentacija i rokova za komentare na Nacrt. S druge strane zamerke idu u suštinskom delu kada je sam dokument u pitanju, odnosno u domenu monitoringa, reagovanja na izazove i sankcije i drugog.²⁹

Postojanje ovakvih problema u saradnji civilnog sektora sa nadležnima na nacionalnom nivou može indirektno podstaknuti iste probleme i na lokalnom nivou kada je kreiranje konkretno LEAP-a ili kada je pak u pitanju podrška različitim inicijativama i projektnim idejama. Kod lokalnih donosioca odluka može se stvoriti određen stepen pasivnosti za saradnjom u ovim poljima ili pak zanemarivanja važnosti usvajanja ovakvih dokumenata. U prilog tome ide činjenica da broj jedinica lokalne samouprave (JLS) u Srbiji koji ima usvojene pomenute dokumente je veoma mali, a neretko se dešava da pojedine JLS nakon isteka važenja LEAP-a ne usvajaju nove dokumente.

Republika Srbija je 2009. godine kroz usvajanje Zakona o potvrđivanju Arhuske Konvencije, a potom i usvajanjem 2011. godine Strategije i akcionog plana, prihvatila Arhusku konvenciju (*The Aarhus Convention*).³⁰ Ovom Konvencijom predviđa se da države koje je prihvate kroz svoje nadležne organe obezbede svakom građaninu potrebne informacije kada je u pitanju životna sredina. Države se obavezuju da pored informisanja, rade i na razvoju osnaživanja samih građana, ali i OCD, kao i na omogućavanju javnosti da učestvuje u donošenju odluka u oblastima životne sredine.³¹ Međutim, iz prethodno navedenih primera može se primetiti da se to ne praktikuje svaki put te da postoje i nepoštovanja glavnih elemenata ove Konvencije konkretno kada se govori o transparentnosti i učešću javnosti u donošenju pojedinih akata i planova.

29 Beogradska otvorena škola, Novi Zakon o zaštiti vazduha ne otklanja suštinske uzroke zagađenja - Proces izrade zakona je nezakonit i diskriminatoran, 2025, bos.rs/rs/vesti/3/2040/novi-zakon-o-zastiti-vazduha-ne-otklanja-sustinske-uzroke-zagadenja---proces-izrade-zakona-je-nezakonit-i-diskriminatoran.html.

30 Strategija za primenu konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine - Arhuska konvencija sredine, "Sl. glasnik RS", br. 103/2011.

31 Arhus centar Novi Sad, Arhuska konvencija, n.d., aarhusns.rs/arhuska-konvencija/.

Institucije u Republici Srbiji u oblastima životne sredine, klimatskih promena i energetske tranzicije imaju ključnu ulogu u oblikovanju politika i donošenju odluka koje određuju pravac daljeg razvoja koji je bitan za čitavu planetu. Takođe, civilno društvo i građani predstavljaju važan korektiv i partner institucijama, jer obezbeđuju uvid u prave potrebe zajednice i doprinose transparentnosti procesa. Njihovo uključivanje u ranim fazama oblikovanja politika ne samo da jača poverenje, već i povećava šanse za uspešnu primenu mera na terenu. Jačanje međusobnog partnerstva, kroz bolju koordinaciju i razmenu podataka, može obezbediti stabilniji okvir za sprovođenje strateških ciljeva.

U pojedinim periodima, prisutni su povremeni momenti slabije saradnje i neslaganja, što može usporiti ili otežati realizaciju strateških ciljeva u navedenim oblastima. Shodno tome, od izuzetne je važnosti da u takvim trenucima neslaganja ne dolazi do prekida dijaloga, već da se kanali komunikacije održavaju otvorenim kako bi se zajednički tražila održiva i sistemska rešenja. Kontinuitet dijaloga obezbeđuje mogućnost da različiti akteri, uprkos razlikama, prepoznaju zajedničke interese i definišu minimalne standarde delovanja. Jedna od preporuka išla bi u pravcu uspostavljanja redovnih platformi za konsultacije između ministarstava, lokalnih samouprava i stručnih tela, čime bi se unapredila koordinacija i obezbedila doslednija primena politika. Takve platforme bi, pored institucionalne saradnje, mogle doprineti i jačanju transparentnosti i uključivanju šire stručne javnosti u procese donošenja odluka, čime bi se smanjivao rizik od potencijalnih nesporazuma i fragmentacije pristupa u saradnji.

I dok sa jedne strane postoji potreba da se razvija saradnja u svim JLS na relaciji donosioci odluka – građani (u konkretnom slučaju mladi), značajnu ulogu imaju i mediji i to oni lokalni. Njihov značaj je širokog spektra, jer imaju mogućnosti da pokrenu relevantne teme na lokalnu, istražuju i ukažu na postojanje problema, omoguće prostor za pojedince i grupe u javnosti za teme koje su od važnosti za njih i lokalno stanovništvo. Lokalni mediji imaju i ulogu da budu jedan vid posrednika na relaciji institucije JLS i građani, ali i da podstiču nadležne na

odgovornost i reagovanja po važnim pitanjima.³²

Mediji imaju važnu ulogu za vidljivost inicijativa mladih, te ako se sagleda jezikom projekata, mediji su važna zainteresovana strana. Konkretno posmatrano mediji mogu dati značajan doprinos vidljivosti različitih ideja i aktivnosti koje mladi realizuju. U savremenom svetu, bez kvalitetne promocije i prodornosti vesti, ideje mogu ostati mimo znanja šire lokalne ili nacionalne javnosti. Shodno tome, bez obzira na vrstu medija, njihova partnerska uloga od velike je koristi za mlade.

Ograničeni resursi: Preporuke za apliciranje za lokalne i međunarodne fondove

Preduslov da mladi budu aktivniji na lokalnom nivou zahteva da se formira jedan širi okvir. Jedan od najvažnijih, a neretko i presudnih delova tog okvira jesu resursi. Postoje različite vrste resursa i njihovo posjedovanje u značajnoj meri olakšava aktivizam mladima. Znanja i informisanost, o čemu je bilo reči u prethodnom delu dokumenta važni su segment koji je potreban mladima. Sa dovoljno informacija o problemima životne sredine i neophodnim (stručnim/formalnim) znanjima za njihovim rešavanjima mladi imaju prostor da budu pokretači promena na lokalnu. Pritom neophodni resurs jeste mentorska podrška koju mladi (srednjoškolci i studenti) mogu pronaći u ustanovama u kojima se obrazuju, odnosno od svojih pojedinih nastavnika i profesora, kao vida bazične podrške i sigurnosti.

S druge strane, neophodan resurs jeste podrška od zainteresovanih strana ili partnera. Njihova uloga može biti višestruka u zavisnosti od toga ko su partneri i kakav vid podrške mogu pružiti inicijativama mladih. Već je pomenuta uloga medija i koliko oni mogu doprineti mladima da vesti o njihovim idejama i inicijativama na lokalnu budu vidljivije. Neretko poseban problem i ograničenost za realizaciju ideja mladi imaju usled nedostatka finansijske podrške. Pored svojih sredstava, mladima

kao opcija stoje partneri koji im mogu pružiti pojedine olakšice i podršku kroz sredstva ili materijale.

Pored navedenih izazova i prepreka, pred mladima stoji još jedan vid ograničenja, a koji im sa druge strane može pružiti brojne mogućnosti. To su apliciranja za lokalne i međunarodne fondove putem kojih mladi mogu obezbediti neophodne finansijske resurse, ali i mentorstva. Ti resursi iako obuhvataju finansijska sredstva, nisu i isključivo finansijske prirode. Naprotiv, mladi kroz apliciranja na pozive mogu steći brojna praktična znanja koja im mogu koristiti kasnije u životu. Ovi neformalni vidovi sticanja znanja danas su daleko prisutniji u Srbiji nego pre oko deceniju. Mladi se suočavaju sa izazovima u vidu potrebnih znanja i iskustava da bi se upustili u apliciranja. Zatim, tu su i izazovi poput nedovoljne spremnosti i sigurnost, neophodnih iskustava projektnog pisanja, kao i izazovi administrativne prirode i vođenja projekata tj. realizacije ideja. Iako danas postoji više prilika za mlade generacije nego ranije, i dalje postoje i ograničenja koja se mogu prevazići većim brojem neformalnih programa za mlade. Takvi programi, ali i različiti konkursi na koje bi mladi mogli da apliciraju, pomogli bi daljem profilisanju mladih, razvoju osnova razvoja, ali i prilika da na mikro nivou načine pozitivne promene. O tome koliko ovakve prilike mogu imati koristi za mlade biće više u delu dokumenta *Razvijanje veština mladih za pokretanje inicijativa*.

MECHANIZMI UČEŠĆA MLADIH NA LOKALNOM NIVOU

Formalni mehanizmi:

Učenički i studentski parlamenti: Pokretači inicijativa za održive obrazovne institucije

Učenički i studentski parlamenti predstavljaju zakonom definisane mehanizme participacije mladih u obrazovnim institucijama i imaju mogućnost da između ostalog podstiču održivost i zaštitu životne sredine u školama i na fakultetima.

Učenički parlamenti, koji su obavezni u svakoj osnovnoj i srednjoj školi prema Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (član 97 – prava deteta i učenika), omogućavaju učenicima da zastupaju interese svojih vršnjaka i učestvuju u donošenju odluka koje ih se direktno tiču. Njihove nadležnosti uključuju izražavanje mišljenja, predlaganje inicijativa, organizaciju različitih aktivnosti, kao i komunikaciju sa školskom upravom.³³ Iako nemaju pravo odlučivanja po pitanjima kao što su finansijsko upravljanje i izbora direktora/uprave, imaju značajnu ulogu u podsticanju poboljšavanja uslova rada i prava na učenje. Pored navedenog, podsticanja mogu ići i u pravcu pokretanja različitih aktivnosti kao što su ekološke inicijative, poput sadnji drveća, kampanja za većim recikliranjem ili uvođenja održivih praksi u školama. Unija srednjoškolaca Srbije (UNSS) predstavlja važnog partnera u osnaživanju učeničkih parlamenata. Kroz edukacije, razmenu dobrih praksi i razvoj kapaciteta, UNSS pomaže učenicima da postanu aktivni akteri u svojim zajednicama, naročito u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja.³⁴

Studentski parlamenti, utemeljeni Zakonom o studentskom organizovanju, Zakonom o univerzitetu i Zakonom o visokom obrazovanju, predstavljaju ključnu platformu za participaciju studenata u upravljanju visokoškolskim

³³ Boban Stajanović i Aleksandar Ivković, Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, <https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-mladih-2021-4.pdf>, str. 72.

³⁴ Unija srednjoškolaca Srbije, O nama, n.d., <https://www.srednjoskolci.org.rs/o-nama/>

ustanovama. Kroz pravo glasa i učešće u telima univerziteta, studenti doprinose unapređenju kvaliteta nastave, reformama obrazovanja i razvoju univerzitetske zajednice.³⁵

Prema *Zakonu o univerzitetu* (Sl. glasnik RS, br. 76/05, 100/07, 32/09, 99/11), studenti imaju pravo da učestvuju u odlučivanju o svim pitanjima koja se tiču studenata i obrazovnog procesa, osim onih koja se odnose na finansije univerziteta i izbor rektora, te definiše da studenti imaju pravo da imaju predstavnike u upravnim i stručnim telima univerziteta, kao što su senat i saveti fakulteta, kroz koje mogu direktno učestvovati u donošenju odluka. Ovaj okvir omogućava studentima da utiču na formiranje obrazovnih programa, strategije razvoja i unapređenje uslova studiranja.

Takođe, *Zakon o visokom obrazovanju* (Sl. glasnik RS, br. 88/16, 27/18, 6/19) detaljnije definiše ulogu studentskih parlamenata kao obaveznih organa na univerzitetima. Studenti imaju pravo da biraju svoje predstavnike u studentskim parlamentima, koji igraju ključnu ulogu u komunikaciji između studenata i uprave univerziteta. Osim pitanja kvaliteta nastave, studenti imaju pravo da iniciraju promene i predloge vezane za obrazovni proces, kao i da organizuju projekte koji unapređuju uslove života studenata. Studenti mogu predlagati i izmene u kurikulumu, organizovati projekte koji se bave poboljšanjem uslova za studente. Ovaj mehanizam omogućava studentima da postanu aktivni akteri u oblikovanju obrazovne politike svojih univerziteta, kao i da budu uključeni u šire društvene procese. Pored svega toga, studentski parlamenti omogućavaju studentima da se povežu sa sličnim organizacijama na nacionalnom i međunarodnom nivou, čime se omogućava razmena iskustava i razvoj kapaciteta za sprovođenje društvenih inicijativa. Na ovaj način, studentski parlamenti postaju most između univerzitetske zajednice i šire društvene zajednice, pružajući studentima platformu za izražavanje njihovih interesa i sprovođenje inicijativa koji imaju dugoročne pozitivne efekte na društvo.

Dodatno, Zakon o studentskom organizovanju precizira pravni okvir za delovanje studentskih organizacija, uključujući studentske parlamente, studentske konferencije univerziteta i fakulteta, kao i druge oblike studentskog organizovanja. Ovim zakonom studentima se omogućava aktivnije učestvovanje u donošenju odluka koje se tiču kvaliteta obrazovanja, razvoja uslova studiranja i univerzitetske zajednice.

Lokalni saveti za mlade: Mesta zelenih susreta i primeri dobre prakse (prim. Zelena stolica)

Lokalni saveti za mlade predstavljaju savetodavna tela koja formira skupština JLS, u saradnji sa KZM, i imaju ključnu ulogu u uključivanju mladih u kreiranje i praćenje omladinske politike, uključujući i inicijative u oblasti zaštite životne sredine. Ovi saveti omogućavaju mladima da aktivno učestvuju u procesima donošenja odluka koje se tiču njihovih interesa. Savet za mlade može biti osnovan na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou, a na lokalnom nivou, prema preporukama Stalne konferencije gradova i opština (SKGO), mladi treba da čine 50% članstva.³⁶ Prema Zakonu o mladima, savet za mlade čine predstavnici organa državne uprave u čijem su delokrugu oblasti od interesa za mlade, pokrajinskog organa uprave nadležnog za pitanja mladih, udruženja i saveza koji čine 1/3 saveta, zatim kancelarija za mlade, zajednički predstavnik nacionalnih saveta nacionalnih manjina i ugledni stručnjaci. (Zakonu o mladima „Sl. glasnik RS”, br. 50/2011 i 116/2022 - dr. zakon, član 16 – Savet za mlade)

KZM je jedan od ključnih mehanizama koji omogućava aktivno uključivanje mladih u društveni život na lokalnom nivou. Prema članu 18 Zakona o mladima, JLS može osnovati KZM kako bi obezbedila uslove za osnaživanje mladih i podržala organizovanje društvenih aktivnosti, kao i prostor za kreativno ispoljavanje njihovih potreba (Zakon o mladima, „Sl. glasnik RS”,

br. 50/2011 i 116/2022). Ova kancelarija finansira se iz budžeta lokalne samouprave, ali takođe može biti i iz drugih prihvatljivih izvora. Aktivnosti KZM sprovode se u skladu sa Strategijom za mlade za period od 2023. do 2030. godine i LAP za mlade. Jedan od problema je taj što u svim JLS ne postoje usvojeni LAP za mlade, a dodatni problem čini i to što KZM ne postoje ili su nedovoljno aktivne u mnogim JLS širom Srbije. KZM pruža tehničku, finansijsku i edukativnu podršku u osnivanju i funkcionisanju lokalnih saveta za mlade, a odgovorna je i za praćenje i evaluaciju omladinskih inicijativa, što može da osigura kontinuitet i efikasnost omladinskih politika. Prema evidenciji koju MTO kontinuirano vodi, trenutno u Srbiji postoji 135 aktivnih Kancelarija za mlade, koje us različitih kapaciteta i stepena funkcionalnosti. Na osnovu istih podataka, LAP za mlade ima 41 JLS, Razvojni plan JLS, 91 JLS, a 18 ima lokalnu Strategiju za mlade.³⁷

Zelena stolica

Zelena stolica predstavlja mrežu od preko 60 organizacija civilnog društva koje su usmerene na teme zaštite životne sredine i deluje od 2013. godine, kontinuirano šireći svoju mrežu članica. Njena osnovna ideja je omogućiti predstavnicima civilnog sektora aktivno učešće u radu Odbora za zaštitu životne sredine Narodne skupštine Republike Srbije. Osnova za njihovo učešće preciznije je određena Poslovníkom o radu Narodne skupštine. Civilni sektor raspolaže značajnim znanjem u oblastima zaštite životne sredine, energetike, klimatskih promena i drugih povezanih tema. Cilj Zelene stolice jeste razvoj saradnje sa zakonodavnom vlašću i pružanje stručnih znanja i ekspertize kako bi se unapredili procesi koji prethode usvajanju regulative. Članovima Zelene stolice konkretno je na raspolaganju da tokom trajanja sednica učestvuju u debati, predlažu komentare na teme sa dnevnog reda, ali i da ukažu na predloge i mogućnosti kao i predloge unapređenja zakonskih i podzakonskih rešenja koja budu predstavljena na sednicama.³⁸

³⁷ Podaci iz interne evidencije koju vodi MTO

³⁸ Marija Mutić i Milka Gvozdenović, Zelena stolica: Učešće građana u radu Narodne skupštine, 2018., <https://mis.org.rs/wp-content/uploads/2023/10/zelena-stolica-brosura-1.pdf>.

Ovaj mehanizam zasniva se na Arhuskoj konvenciji (*The Aarhus Convention*), koju je Srbija ratifikovala 2009. godine. Konvencija počiva na tri ključna stuba: pristup informacijama o životnoj sredini, pravo građana da učestvuju u donošenju odluka o životnoj sredini i pravo na pravnu zaštitu.³⁹ Pored Zelene stolice koja je prvobitno formirana za rad pri Odboru za zaštitu životne sredine Narodne skupštine Republike Srbije, tokom prethodnih godina mreža je radila na podršci i formiranju nekoliko zelenih stolica i zelenih saveta u JLS širom Srbije.⁴⁰ Ovaj proces dodatno je podržan zvaničnom saradnjom sa SKGO, s ciljem da se u budućnosti poveća broj lokalnih samouprava u kojima će ovaj mehanizam biti uspostavljen.⁴¹

Kao model participacije, mehanizam Zelene stolice pruža priliku i mladima da učestvuju u radu lokalnih skupština kada se raspravlja o pitanjima zaštite životne sredine. Ovaj pristup predstavlja važan korak ka uključivanju mladih u kreiranje lokalnih zelenih politika i podsticanju rešavanja ekoloških problema. Iako Zelena stolica nije direktno regulisana kao obavezujući mehanizam regulativom u Srbiji, drugi dokumenti pružaju osnovu za njeno kreiranje na lokalnom nivou, čime se indirektno mladima otvara mogućnost za aktivnu participaciju. Kroz Zelenu stolicu, mladi mogu postati ključni akteri u promociji zelenih vrednosti i održivih rešenja na lokalnom nivou, doprinoseći važnim društvenim procesima i aktivno oblikujući budućnost svojih zajednica kroz održivi razvoj i zaštitu životne sredine. U tom procesu, OCD na lokalnom nivou igraju ključnu ulogu, podržavajući mlade u njihovom angažmanu.

39 Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (*The Aarhus Convention*), 1998. https://treaties.un.org/doc/treaties/1998/06/19980625%2008-35%20am/ch_xxvii_13p.pdf.

40 Centar modernih veština, *Kako do većeg učešća građana na lokalnu?*, n.d., <https://cmv.org.rs/socijaldemokratija/kako-do-veceg-ucesca-gradjana-na-lokalnu/>.

41 *Stalna konferencija gradova i opština, SKGO i Zelena stolica potpisali Sporazum o saradnji*, 2021, <https://www.skgo.org/vesti/detaljno/2772/skgo-i-zelena-stolica-potpisali-sporazum-o-saradnji>.

Radna tela i komisije u lokalnim skupštinama: Načini uključivanja mladih u dijaloge

Radna tela i komisije u lokalnim skupštinama mogu biti ključne tačke za uključivanje mladih u procese donošenja odluka na lokalnom nivou. Zakon o lokalnim samoupravama omogućava lokalnim zajednicama da formiraju različite komisije, uključujući one koje se bave pitanjima mladih. Kroz učešće u ovim telima, mladi mogu aktivno doprinositi donošenju odluka koje utiču na njihovu budućnost, posebno u kontekstu kreiranja omladinske politike (LAP ili Strategije za mlade). Postoji potreba za većim uključivanjem mladih u rad savetodavnih tela i komisija na lokalnom nivou. Osim toga, propisano je da bi savetodavna tela, poput Saveta za mlade, trebala biti funkcionalna i omogućiti mladima da stvarno utiču na odluke. Idealno je da ovi saveti ne budu samo formalni, već da mladima pruže stvarnu mogućnost da budu prepoznati kao partneri u odlučivanju. Posebno su očekivanja veća od njih s obzirom na brojne probleme i različite kapacitete i stepen funkcionalnosti lokalnih KZM širom Srbije. Kroz ovakav pristup, mladi mogu da postanu aktivni učesnici u kreiranju lokalnih politika koje direktno utiču na njihove živote.

Neformalni mehanizmi:

Mehanizmi participacije mladih u procesu donošenja odluka važni su za oblikovanje društva u kojem mladi ljudi ne samo da učestvuju u donošenju odluka, već imaju i priliku da utiču na politiku, ekonomiju i društvo uopšte. Neformalni mehanizmi uključivanja pružaju mladima mogućnost da se aktiviraju u društvene procese i predstave svoje stavove, ideje i zahteve. Ovi mehanizmi iako nisu obavezni, omogućavaju mladima aktivno uključivanje u oblikovanje politike, kao jednog od ključnih elemenata demokratije i aktivnog građanstva.

Dijalozi i okrugli stolovi

Dijalozi i okrugli stolovi predstavljaju jedan od najčešćih neformalnih mehanizama participacije mladih. Ovaj oblik učestvovanja podrazumeva okupljanje različitih interesnih grupa, sa ciljem razmene mišljenja i informacija o određenim pitanjima ili problemima koji se tiču zajednice, a koji se organizuju najčešće od strane civilnog sektora. Zatim, dijalog predstavlja interakciju između različitih aktera sa ciljem postizanja konsenzusa ili razumevanja, bez nužnosti donošenja obavezujućih odluka. Okrugli stolovi, slični dijalozima, podrazumevaju strukturirane diskusije u kojima svi učesnici imaju ravnopravan pristup da govore, što omogućava mladima da aktivno učestvuju u iznošenju svojih stavova i da se međusobno povežu. Ova vrsta participacije uglavnom zavisi od političkih institucija, ali i od inicijativa civilnog društva i međunarodnih organizacija i dr. Takvi mehanizmi najčešće nisu zakonski obavezni, ali se koriste kao instrumenti za stimulaciju dijaloga, većeg uključivanja građana i razvoja informisanosti. Ovaj oblik participacije osnažuje deliberativnu demokratiju, koja se bazira na diskusiji i argumentaciji, a ne samo na formalnim procesima glasanja. Uključivanje mladih u ovakve dijaloge doprinosi jačanju njihove političke kulture i odgovornosti prema društvu.

Kampanje podizanja svesti i online peticije

Ova dva vida predstavljaju jedne od najvidljivijih načina na koji mladi mogu uticati na donosiocima odluka. Kampanje podizanja svesti obuhvataju organizovane aktivnosti s ciljem širenja svesti o određenim pitanjima, mobilizacije javnosti, kao i uticanja na nadležne institucije da preduzmu određene akcije. Online peticije, s druge strane, predstavljaju način za prikupljanje podrške od građana, sa ciljem da se izvrši pritisak na donosiocima odluka da preduzmu konkretne mere u vezi sa određenim problemom. Putem online peticija omogućava se šira mobilizacija javnosti, a uzgred su praktičnije za distribuciju ka građanima. Javne kampanje i peticije predstavljaju oblike koji omogućavaju građanima, uključujući mlade, da pre svega pokreću i podstiču

određene teme u javnosti. Pored navedenih online, postoje i formalno definisane prema članu 56. Ustava Republike Srbije peticije. Prema najvišem pravnom aktu Republike Srbije opisano je da svako ima pravo da, sam ili zajedno sa drugima, upućuje peticije i druge predloge državnim organima, organizacijama kojima su poverena javna ovlašćenja, organima autonomne pokrajine i organima JLS, te da od njih dobije odgovor na svoj zahtev, ako to traži. Ovaj član ističe da zbog upućivanja peticija i predloga niko ne može da trpi štetne posledice, a takođe, niko ne može biti sankcionisan za stavove iznete u podnetoj peticiji ili predlogu, osim ako je time učinjeno krivično delo.

Organizacija zelenih dana

Organizacija zelenih dana predstavlja specifičan oblik aktivizma mladih koji je usmeren prvenstveno na zaštitu životne sredine i održivi razvoj. Ovaj vid aktivizma se može koristiti kao oblik ekološke edukacije i podizanja svesti o važnosti zaštite prirodne i njenih resursa. Zeleni dani mogu obuhvatiti različite aktivnosti, od edukativnih radionica i predavanja, do organizovanja volonterskih akcija čišćenja ili sadnje drveća. Ovaj oblik uključenosti posebno je značajan jer omogućava mladima da se dodatno aktiviraju u akcije na lokalnom nivou koje imaju dugoročne pozitivne efekte na društvo i okolinu. Organizovanje ovakvih događaja omogućava mladima da razvijaju svoje organizacijske veštine, podstiče ih na angažman u zajednici, i pruža priliku za dijalog o globalnim pitanjima kao što su klimatske promene, smanjenje zagađenja i očuvanje biodiverziteta. Ovaj vid se može smatrati formom participativne demokratije, u kojoj građani, odnosno mladi, direktno doprinose održivom razvoju i očuvanju životne sredine. Često se zeleni dani mogu poistovetiti sa važnim datumom koji se obeležavaju u svetu poput Svetskog dana planete Zemlje (22. april), Svetski dan očuvanja biodiverziteta (22. maj) ili inicijative kao što je akcija „Sat za planetu Zemlju” koju Svetska organizacija za zaštitu prirode WWF organizuje svake godine 25. marta tako što poziva na gašenje svetla. Organizacija zelenih dana može biti vid aktivnosti koji svako na svoj način ili u međusobnoj saradnji mogu organizovati škole, fakulteti, JLS, udruženja, ali i kompanije, a sve sa ciljem uključivanja građana, te i mladih u promociju zdrave životne sredine.

KORACI I ALATI KA AKTIVNOM UKLJUČIVANJU MLADIH

Mapiranje prilika: Identifikacija postojećih mehanizama i razvoj partnerstava na lokalnom nivou

Kada je participacija mladih na lokalnom nivou u Srbiji u pitanju, iz prethodnog poglavlja mogu se izdvojiti ključna mesta koja mladima stoje na raspolaganju. Mladi imaju značajan broj kako formalnih tako i neformalnih vidova putem kojih mogu da participiraju. Koliko god te mogućnosti postoje definisane kroz zvanična dokumenta ili pak kroz praktične preporuke (neformalni mehanizmi), stanje sa primenom ovih mehanizama na terenu nije uvek idealno. Shodno tome u formalnoj i neformalnoj participaciji mladih na lokalnom nivou u Srbiji u domenu tema životne sredine postoji širok prostor za napredak.

Koncept konsultacija sa mladima po principu Youth Testa

Test za mlade (Youth Test) je pristup koji ima za cilj da osigura da se glas mladih čuje i uzme u obzir prilikom donošenja odluka na svim nivoima vlasti i princip je obuhvaćen u EU Youth Test Guiding Framework, koji postavlja osnovne smernice kako uključiti mlade u donošenje odluka koje se tiču njihovih života i budućnosti. Youth Test, prema ovom okviru, poziva na kreiranje politika koje ne samo da prepoznaju interese mladih, već i omogućavaju njihov aktivni angažman u procesu odlučivanja.⁴² Youth Test je alat razvijen u saradnji sa Evropskim omladinskim forumom, koji omogućava analizu kako predložene politike i zakoni utiču na mlade. Aktivno uključivanje mladih je ključni princip, počevši od faze rasprave o zakonima, pa preko konsultacija sa omladinskim organizacijama, ekspertima i samim mladima.

Ključni principi:

Uključivanje mladih: Učestvuju u svim fazama analize politike — od predloga do implementacije.

Analiza ključnih pitanja: Procena ekonomskih, socijalnih, obrazovnih i zdravstvenih uticaja predloženih politika na mlade.

Preporuke i savetodavni proces: Evropski ekonomski i socijalni odbor (The European Economic and Social Committee) izdaje preporuke za poboljšanje politika na osnovu analize, koje se prosleđuju evropskim institucijama.

Praćenje implementacije: Kontinuirano praćenje kako se preporuke primenjuju i koji su efekti na mlade.⁴³

Youth Test podseća na postojeće inicijative i politike koje su već zaživele u nekim evropskim zemljama. Na primer, u Švedskoj i Danskoj, već postoji dugoročna praksa uključivanja mladih u donošenje odluka kroz različite oblike konsultacija, od direktnih javnih rasprava do učešća u specijalizovanim savetima. Takođe, u okviru EU, koncept Youth testa nalazi sličnosti sa evropskim programima kao što je EU Youth Dialogue, koji pruža platformu za mlade da učestvuju u dijalogu sa donosiocima odluka u EU.⁴⁴

U Republici Srbiji, koncept Youth testa može se primeniti kroz jačanje postojećih institucionalnih mehanizama i povećanje učešća mladih u procesima donošenja odluka. Na primer, učešće mladih u savetodavnim telima poput Nacionalnog saveta za mlade može se proširiti kako bi se omogućilo šire konsultovanje sa mladima pri donošenju javnih politika. Pored toga, važan

⁴³ Krovna organizacija mladih Srbije, KOMS i upotreba Youth Test-a u EESC: Primer dobre prakse, 2025, https://koms.rs/2025/01/koms_i_upotreba_youth_test_a_u_eesc/

⁴⁴ European Union, EU Youth Dialogue, n.d., https://youth.europa.eu/strategy/euyouthdialogue_en#:~:text=The%20EU%20Youth%20Dialogue%20brings%20together%20young%20people,on%20the%20follow-up%20of%20the%20EU%20Youth%20Strategy

aspekt primene Youth testa u Srbiji je podrška i edukacija mladih kroz organizacije civilnog društva koje se bave mladima, kako bi se stvorili kapaciteti za aktivno učešće. Ovaj pristup može doprineti većoj transparentnosti i odgovornosti nadležnih u procesu donošenja odluka.

Razvijanje veština mladih za pokretanje inicijativa

Kao što je u prethodnim delovima dokumenta istaknuto, mladi su generator promena i nosioci inovacija u budućnosti. Međutim da bi se njihova znanja i praktične veštine dodatno usavršavala, neophodno je kontinuirano obezbeđivanje različitih vidova edukacija. Spoj formalnog znanja koje se stiče kroz školsko i fakultetsko obrazovanje, potrebno je dopunjavati neformalnim vidovima obrazovanja. Na taj način mladima se pruža mogućnost sticanja širine u znanju, razvoju kritičkog mišljenja, ali i prilika za razvojem ličnih karakteristika, profilisanja i umrežavanja sa drugim osobama.

U Srbiji u prethodnim godinama pokrenuti su brojni programi koji mladima pružaju prilike da stiču veštine i da postanu pokretači promena u svojim sredinama. Primer takvih programa su UPSHIFT regionalne i internacionalne radionice, koje među brojnim temama obuhvataju i teme vezane za životnu sredinu.⁴⁵ Njihova realizacija pruža osnaživanje mladih iz različitih krajeva Srbije da budu pokretači pozitivnih promena i utiču na participaciju u lokalnoj zajednici kako bi se problemi rešili.⁴⁶ Pored sticanja tematskih znanja i veština, mladima su na raspolaganju i programi koji im nude prilike da steknu različita stručna znanja u pogledu pisanja i sprovođenja projekata, medijske i digitalne pismenosti, finansijskih i administrativnih

⁴⁵ UNICEF, UPSHIFT: energija mladih za društveni uticaj, n.d., <https://www.unicef.org/srbia/upshift>.

⁴⁶ Dostignuća mladih u Srbiji, Mladi UPSHIFTeri sa juga Srbije imaju rešenje za kvalitetniju životnu sredinu, 2024, ja-srbia.org/mladi-upshifteri-sa-juga-srbije-imaju-resenje-za-kvalitetniju-zivotnu-sredinu/.

veština i drugog.⁴⁷ Svi ovi vidovi edukacija važni su segment pri pokretanju inicijativa većeg ili manjeg obima.

Kao programi koji takođe doprinose aktivnom uključivanju mladih izdvaja se *Akademija omladinske politike*. U sklopu ovog programa mladima se pruža prilika da steknu znanja o regulativi i politikama, veštine javnog zagovaranja na lokalnom nivou, pokretanja inicijativa, ali individualnog osnaživanja za takve aktivnosti.⁴⁸ Ovakvi programi su prilika za osnaživanjem mladih u pogledu podizanja svesti o njihovim mogućnostima kao i razbijanju predrasuda da je bilo kakav vid pozitivnih promena moguć. Još jedan vid podrške koji je koristan za mlade jesu programi razvoja udruženja, u kojima mladi prolaze put od neformalnih grupa do formalne registracije. Sistematski razvoj neformalnih grupa kao osnove od koje mladi kreću u ovakvim programima ima višestruk značaj. S jedne strane on se ogleda u prilikama da mladi stiču znanja i veštine koje mogu primeniti za pokretanje raznih inicijativa, ali im mogu značiti i u drugim aktivnostima kojima bi se bavili u životu. Takođe ovi programi pomažu dalji razvoj i uvećanje civilnog sektora u Srbiji posebno na lokalnom nivou i u sredinama u kojima on nije dovoljno razvijen, ili uopšte ne postoji.⁴⁹

⁴⁷ Videti više na: EU resurs centar, *Treninzi i mentorstva*, n.d., <https://euresurscentar.bos.rs/sr/treninzi-i-mentorstva>.

⁴⁸ Krovna organizacija mladih Srbije, *Budi deo rešenja: Pridruži se osmom ciklusu Akademije omladinske politike!* 2024, <https://koms.rs/2024/09/pridruzi-se-osmom-ciklusu-akademije-omladinske-politike/>.

⁴⁹ Krovna organizacija mladih Srbije, *Održana konferencija "Udruženo do udruženja" 2024*, <https://koms.rs/2024/06/odrzana-konferencija-udruzeno-do-udruzenja/>.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Mladi predstavljaju sadašnjost, ali i budućnost u svakoj zemlji! Svaka nova generacija mladih suočava se sa izazovom onoga što im generacije pre njih ostavljaju u nasleđe. Savremene generacije suočavaju se sa brojnim izazovima, a tehnološki napredan svet, ostavlja i veliki znak pitanja kako će budućnost izgledati za trenutne mlade. Generacijama mladih u Srbiji kao i mnogima generacijama u svetu ostaju izazovi klimatskih promena i brojnih nagomilanih ekoloških problema. Uloga mladih u Srbiji unapred je nezahvalna i zahteva da mladi već sada „zasuku svoje rukave” i krenu ranije nego što bi se to očekivalo, da pruže doprinos u rešavanju ekoloških problema.

Pružanje doprinosa od strane mladih u rešavanju ovih problema ne treba da bude „estetske” prirode, već doprinosi moraju imati široku lepezu konkretnih aktivnosti. Mladima treba pružiti priliku da pokažu svoju inovativnu i kreativnu stranu, ali isto tako i priliku da pregovaraju i razgovaraju sa trenutnim donosiocima odluka. Mladi jesu „zeleni” za zelene odluke?, međutim, mladi nisu nezreli da se suoče sa teretom svoje budućnosti.

Nakon celokupne analize u Vodiču su definisane preporuke koje su grupisane u III kategorije, odnosno u zavisnosti od toga kome su konkretno namenjene. Tako su preporuke usmerene nadležnim državnim i lokalnim institucijama, organizacijama civilnog društva i na kraju samim mladima. Sve preporuke su nadalje dodatno konkretizovane kroz kraća pojašnjenja.

PREPORUKE ZA NADLEŽNE DRŽAVNE I LOKALNE INSTITUCIJE

Saradnja ministarstava i međusektorska saradnja u cilju razvoja prilika za mlade

Mladima je potrebno obezbediti više prostora za njihovo uključivanje u formalne mehanizme odlučivanja, ali im obezbediti i dodatne prilika za sticanjem praktičnih znanja i mogućnosti za apliciranjem u oblastima životne sredine. S tim u

vezi potrebno je da postoji veći stepen saradnje među nadležnim institucijama kako bi se mladi dodatno zainteresovali i kako bi im se omogućilo uključivanje u procese odlučivanja. To se odnosi u konkretnom slučaju na saradnju na relaciji MTO, MZZŠ i MRE. Nadležno MTO bi ovakve planove saradnje trebalo da razvije i prema drugim ministarstvima u zavisnosti od tema u kojima bi se mladi uključivali a za koje su ta ministarstva nadležna. U cilju razvoja ovakvih mogućnosti za mlade, pored saradnje među navedenim ministarstvima, neophodno je u takve procese uključiti OCD s ciljem zajedničkog razvoja planova za uključivanje mladih u donošenje odluka na lokalnom i nacionalnom nivou. Takođe, kako su u pitanju ekološke i energetske teme, poželjno bi bilo da pored OCD, postoji uključivanje i korporativnog/ privatnog sektora. Konkretno zajednički bi se radilo na razvijanju mehanizama za praktično sticanje iskustava kod mladih. Na ovaj način dolazi do razvoja saradnje između različitih sektora, a kroz razvoj kapaciteta mladih i do dugoročne koristi za društva u celini i konkretno mladih na lokalnom nivou.

Razvoj institucionalizacije učešća mladih na lokalnom nivou u temama životne sredine

Učešće mladih u donošenju odluka u oblasti životne sredine zahteva jasnije osmišljene i dostupne mehanizme kroz koje bi mladi mogli da učestvuju u njima. Ključnu ulogu u tom procesu imaju lokalne institucije koje bi trebalo da aktivno rade na formiranju tela koja omogućavaju uključivanje mladih u oblasti planiranja, praćenja i sprovođenja lokalnih politika, a posebno u oblasti zaštite životne sredine. Svaka jedinica lokalne samouprave treba da razvije modele koji omogućavaju mladima ne samo za formalno prisustvo, već i stvarno učešće u radu saveta za mlade, radnih tela, komisija i drugih oblika učešća koji se odnose na teme zaštite prirode, održivog razvoja i energetske tranzicije. Pored toga, neophodno je da lokalne institucije otvore procese donošenja odluka za predloge i inicijative koje dolaze od mladih i da ih kroz redovan dijalog ohrabruju da postanu aktivniji deo tih procesa.

Gde već postoje uspostavljena tela, potrebno je jačati njihovu funkcionalnost i obezbediti da mladi imaju vidljiv i merljiv uticaj na odluke koje se donose. U JLS gde ovakvi mehanizmi još uvek nisu razvijeni, prioritet treba da bude njihovo formiranje uz uvažavanje preporuka koje predviđaju ravnopravno učešće mladih. Državne institucije u ovom procesu imaju značajnu ulogu u pružanju podrške kroz smernice, programe osnaživanja i preporuke dobre prakse, ali je stvarno sprovođenje institucionalizacije učešća mladih u velikoj meri odgovornost lokalnog nivoa. Bez aktivnog uključivanja mladih u donošenje odluka na lokalnom nivou, politika zaštite životne sredine ostaje nepotpuna i udaljena od potreba budućih generacija.

PREPORUKE ZA ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

Programi mladima za sticanje neformalnih i praktičnih znanja

U Vodiču su predstavljeni neki od primera programa koji postoje na teritoriji Srbije, a koje sprovode pojedine OCD ili mreže organizacija. Takvi programi pružaju mladima priliku da stiču brojna praktična znanja, iskustva i veštine, kao i kontakte, a sve to će u budućnosti moći na različite načine da koriste. Takvi programi primenjuju se u različitim oblastima, a teme životne sredine i energetike posebno su interesantne i takoreći aktuelne. Ovakvi programi mladima se pružaju brojna znanja koja najčešće kroz formalne kanale obrazovanja ne mogu dobiti. Zato postoji potreba da se dalje razvijaju ovakvi programi kako bi što veći broj mladih, ali i budućih generacija mladih imao priliku da stiče neformalna i praktična znanja. Shodno tome OCD bi trebalo u većoj meri da primenjuju ovakve programe i da ih tematski fokusiraju na ekološkim i energetskim temama u Srbiji. Takođe postoji značajan prostor kod OCD da se umrežavaju i da zajednički kroz apliciranja obezbede sredstva za realizaciju velikih programa za mlade.

Razvoj kapaciteta udruživanja mladih

U poslednjim godinama raste broj neformalnih grupa mladih u Srbiji, a primetan je i rast poziva koji su namenjeni za apliciranje konkretno ovih grupacija. Povezivanje mladih pruža im priliku za razvijanje timskog duha, sigurnosti, spremnosti za angažovanje, razbijanje predrasuda o nemogućnosti za promenom i mnogo drugih korisnih stvari. Kako se razvijaju, mladi prelaze iz neformalnih u formalne oblike udruživanja, što sa sobom nosi više odgovornosti, ali i više mogućnosti. Navedeni programi pružaju mladima priliku da se umreže u formalne vidove kao što su udruženja i nastave svoje dalje delovanje. Kroz ovakve programe podstiče se razvoj civilnog sektora u Srbiji na lokalnom nivou što je od velike važnosti za obezbeđivanje mogućnosti za razvoj participativnog pristupa kod mladih posebno u manjim mestima. Kroz ovakve programe mladi se osnažuju za delovanje na lokalnom nivou i to ne samo u vezi tema sa životnom sredinom, već može imati i širi okvir delovanja.

PREPORUKE ZA MLADE

Mladi danas imaju priliku da budu ključni akteri promena u svojim zajednicama, ali i šire. Važno je da iskoriste sve mogućnosti koje im stoje na raspolaganju, ne čekajući idealne okolnosti, već prepoznajući da se promene grade korak po korak, kroz svakodnevno angažovanje. Uključivanje u postojeće formalne i neformalne mehanizme, poput učeničkih i studentskih parlamenata, lokalnih saveta za mlade, dijaloga i javnih konsultacija, omogućava mladima da direktno učestvuju u procesima kojima se oblikuje njihova budućnost. Pored postojećih prostora, podstiče se i stvaranje novih inicijativa – bilo kroz osnivanje neformalnih grupa, učestvovanjem u radu OCD ili pokretanjem sopstvenih projekata u lokalnim sredinama.

Poseban značaj ima sticanje novih znanja i veština. Neformalna obrazovanja, poput radionica o projektnom menadžmentu, javnom zagovaranju, komunikaciji ili pisanju predloga projekata na pozive i konkurse, mogu biti snažno

oruđe za lično osnaživanje i uspešno sprovođenje inicijativa. Povezivanje i umrežavanje sa drugim mladima, OCD, medijima i institucijama dodatno jača svaku ideju i otvara vrata za veću vidljivost i uticaj. Saradnja ne samo da povećava domet akcija, već pruža priliku za učenje kroz zajedničke napore. Važno je i da mladi aktivno traže i koriste prilike za finansiranje svojih ideja, bilo kroz lokalne fondove, nacionalne programe ili međunarodne konkurse namenjene mladima. Dostupna sredstva mogu biti ključan korak u ostvarivanju promena koje žele da vide. Mladima danas na raspolaganju stoji daleko veći broj prilika za pokretanjem novih ideja, a često su kroz pozive na konkursima prepoznati kao ključni akteri koji mogu da apliciraju.

Povezivanje mladih kroz formalne i neformalne mehanizme učešća i stvaranje šireg okvira saradnje mladih uz podršku civilnog sektora

Formalni mehanizmi, poput učeničkih i studentskih parlamenata, lokalnih saveta za mlade, kao i neformalni oblici angažovanja kroz dijaloge, okrugle stolove i javne kampanje, predstavljaju važnu priliku za mlade da razvijaju veštine, šire mrežu kontakata i zajednički rade na rešavanju problema u svojim sredinama. Mladi su danas jedni od najvećih pokretača društvenih promena. Njihova energija, kreativnost i spremnost na inovacije ključni su za stvaranje održivijih i pravednijih zajednica. Zbog toga je važno da iskoriste svaki dostupni mehanizam učešća kako bi svoje ideje pretočili u konkretne akcije i uticali na donošenje odluka koje oblikuju njihovu budućnost.

OCD imaju značajnu ulogu u jačanju ovog potencijala kroz organizovanje obuka i treninga za razvoj znanja i praktičnih veština, zatim stvaranje prostora za povezivanje mladih i razmenu iskustava, kao i pružanje podrške u realizaciji inicijativa koje pokreću sami mladi. Kroz aktivno korišćenje ovih mehanizama, mladi ne samo da učestvuju u društvenim procesima, već i postaju lideri promena u svojim zajednicama, doprinoseći dugoročno održivom razvoju i jačanju demokratskih vrednosti.

**ZA ONE KOJI
ŽELE DA
ZNAJU VIŠE:**

Spisak korisnih izvora

Korisni izvori za informisanje i edukovanje:

- <https://klima101.rs/>
- <https://energetskiportal.rs/>
- <https://balkangreenenergynews.com/rs/>
- <https://beta.rs/category/zelena-srbija>
- <https://petlja.org/sr-Latn-RS/kurs/7666/0>

Korisni izvori ka konkursima za apliciranje:

- <https://stanamtesko.rs/work-in-progress/>
- <https://mis.org.rs/poziv-neformalnim-grupama-drugi-ciklus/>
- <https://euresurscentar.bos.rs/sr/donacije-za-pokretanje-novih-ideja-i-razvoj-organizacija>
- <https://vodic.gradjanske.org/konkursi/>
- <https://mto.gov.rs/tekst/8043/konkursi-2025-godina.php>

Kontakt informacije relevantnih organizacija i institucija

- Ministarstvo turizma i omladine
- Ministarstvo zaštite životne sredine
- Ministarstvo rudarstva i energetike
- Krovna organizacija mladih Srbije
- Koalicija 27
- Beogradska otvorena škola
- RES fondacija
- Svetska organizacija za prirodu (WWF Adria-Srbija)
- Mladi istraživači Srbije
- Zelena stolica
- Trag fondacija
- Beogradski fond za političku izuzetnost
- Pokret gorana Vojvodine

Korisni linkovi ka informacijama o mogućnostima za formalno i neformalno participiranje

- <https://prirucnici.rsjp.gov.rs/62-planiranje-konsultacija-s-javnoscju>
- <https://prirucnici.rsjp.gov.rs/>
- <https://www.lokalnefinansije.co.rs/documents/ostaloPrirucnik-za-unapredjenje-dijaloga-o-javnim-politikama-RELOF.pdf>
- <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Final-Public-Consultation-Manual-16-07-2020-for-publication-v3.pdf>

Literatura

■ Akcioni plan za period od 2023. do 2025. godine za sprovođenje Strategije za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine, "Sl. glasnik RS", br. 57/2023.

■ Aleksandra Krstić, Lokalni mediji kao nosioci promena: Uticaj lokalnog novinarstva na rešavanje socijalnih i ekoloških problema u opštinama u Srbiji, Kritika 3 (2).

■ Annamaria Lammel, Environmental crises and climate change: Eco-anxiety among young people and the urgent need for a transformative response, The Journal of field action, Field ACTions Science Reports special issue 27.

■ Arhus centar Novi Sad, Arhuska konvencija, n.d., aarhusns.rs/arhuska-konvencija/.

■ B e o g r a d s k a otvorena škola, Novi Zakon o zaštiti vazduha ne otklanja suštinske uzroke zagađenja - Proces izrade zakona je nezakonit i diskriminatoran, 2025, [bos.rs/rs/vesti/3/2040/novi-zakon-o-zastiti-vazduha-ne-otklanja-](https://bos.rs/rs/vesti/3/2040/novi-zakon-o-zastiti-vazduha-ne-otklanja-sustinske-uzroke-zagadenja--proces-izrade-zakona-je-nezakonit-i-diskriminatoran.html)

[sustinske-uzroke-zagadenja--proces-izrade-zakona-je-nezakonit-i-diskriminatoran.html](https://bos.rs/rs/vesti/3/2040/novi-zakon-o-zastiti-vazduha-ne-otklanja-sustinske-uzroke-zagadenja--proces-izrade-zakona-je-nezakonit-i-diskriminatoran.html).

■ Boban Stojanović i Aleksandar Ivković, Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, <https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/08/Alternativni-izvestaj-o-polo-zaju-mladih-2021-4.pdf>.

■ Boban Stojanović, Ana Šljukić i Tamara Jovanović, Mladi za mir i bezbednost: Analiza UN Agende u kontekstu Srbije, 2023, <https://koms.rs/wp-content>.

■ Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2024)6 of the Committee of Ministers to member States on young people and climate action, 2024, <https://rm.coe.int/cm-rec-2024-6-young-people-and-climate-action/1680b21a0e>.

■ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (The Aarhus Convention), 1998. https://treaties.un.org/doc/treaties/1998/06/19980625%2008-35%20am/ch_xxvii_13p.pdf.

- Centar modernih veština, Kako do većeg učešća građana na lokalnu?, n.d., <https://cmv.org.rs/socijaldemokratija/kako-do-veceg-ucesca-gradjana-na-lokalu/>.

- Dostignuća mladih u Srbiji, Mladi UPSHIFTeri sa juga Srbije imaju rešenje za kvalitetniju životnu sredinu, 2024, ja-serbia.org/mladi-upshifteri-sa-juga-srbije-imaju-resenje-za-kvalitetniju-zivotnu-sredinu/.

- EU resurs centar, Treninzi i mentorstva, n.d., <https://euresurscentar.bos.rs/sr/treninzi-i-mentorstva>.

- European Commission, Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans, 2020, https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/2020/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf.

- European Union, EU Youth Dialogue, n.d., <https://youth.europa.eu/strategy/euyouthdialogue/en#:~:text=The%20EU%20Youth%20Dialogue%20brings%20together%20young%20people,on%20the%20follow-up%20of%20the%20EU%20Youth%20Strategy>.

- Fond za inovacionu delatnost, Strawberry energy – energija koja osvaja, 2013, <https://www.inovacionifond.rs/lat/info/strawberry-energy-energija-koja-osvaja>.

- Fragment, About, n.d., <https://www.fragment.rs/about>.

- Glas Amerike, SZO: Smanjimo zagađenje vazduha, spasimo milione života, 2021, <https://www.glasamerike.net/a/svet-zdravlje-szo--milioni-C5%BEivota-zagadjenje-vazduh/6241380.html>.

- Gradska opština Obrenovac, "Strawberry drvo", izum naših studenata, u Briselu, 2011, <https://obrenovac.rs/?p=1490>.

- HeMED, Poremećaji spavanja, n.d., <https://hemed.hr/Default.aspx?sid=15576&form=MG0AV3&form=MG0AV3>.

- I Love Zrenjanin, Najprestižnija ekološka nagrada na Balkanu "Zeleni list" uručena mladim Zrenjanincima, 2024, <https://ilovezrenjanin.com/vesti-zrenjanin/najprestiznija-ekoloska-nagrada-na-balkanu-zeleni-list-urucena-mladim-zrenjanincima/>.

- Koalicija 27, Poglavlje 27 u Srbiji: „Korak napred, nazad dva”, 2022, https://www.koalicija27.org/wp-content/uploads/2022/09/Izvestaj-iz-senke-2022_Korak-napred-

[nazad-dva.pdf](#).

- Koalicija 27, Poglavlje 27 u Srbiji: „Zelena agenda bez agende” 2023, <https://www.koalicija27.org/wp-content/uploads/2023/10/K27-izvestaj-2023-SR-web.pdf>.

- Krovna organizacija mladih Srbije, Budi deo rešenja: Pridruži se osmom ciklusu Akademije omladinske politike! 2024, <https://koms.rs/2024/09/pridruzi-se-osmom-ciklusu-akademije-omladinske-politike/>.

- Krovna organizacija mladih Srbije, KOMS i upotreba Youth Test-a u EESC: Primer dobre prakse, 2025, <https://koms.rs/2025/01/koms-i-upotreba-youth-test-a-u-eesc/>.

- Krovna organizacija mladih Srbije, Održana konferencija “Udruženo do udruženja” 2024, <https://koms.rs/2024/06/odrzana-konferencija-udruzeno-do-udruzenja/>.

- Kristóf Papp, EU Youth Test: A guiding framework for practical implementation, 2022, https://www.youthforum.org/files/EU_Youth_Test_Guiding_Framework.pdf.

- Marija Mutić i Milka Gvozdenović, Zelena stolica:

Učešće građana u radu Narodne skupštine, 2018., <https://mis.org.rs/wp-content/uploads/2023/10/zelena-stolica-brosura-1.pdf>.

- Mejkers lab, Vesti, n.d., <https://mejkerslab.rs/vesti/>.

- Mentalno zdravlje, Stres i njegov utjecaj na mentalno zdravlje, n.d., <https://mentalnozdravlje.hr/blog/stres-i-njegov-utjecaj-na-mentalno-zdravlje/?form=MGOAV3>.

- Ministarstvo nauke tehnološkog razvoja i inovacija, Naučno-tehnološki parkovi u Srbiji, n.d., <https://nitra.gov.rs/lat/tehnoloski-razvoj/naucno-tehnoloski-parkovi-u-srbiji>.

- Ministarstvo turizma i omladine, Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, 2024, <https://mto.gov.rs/extfile/sr/4341/Istrazivanje.pdf>.

- Ministarstvo turizma i omladine, Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, 2024, <https://www.mto.gov.rs/extfile/sr/7971/Istrazivanje112024.pdf>.

- Nenad Spasojević. 2022. „Primena kvalitativnih i kvantitativnih istraživačkih metoda u ispitivanju javnog mnjenja o problemu aerozagađenja u Republici Srbiji.” Politička revija 72 (2).

- Obnovljivi izvori

energije Srbija, Mladi u Srbiji, njih 90%, podržavaju prelazak na obnovljive izvore energije – Najveći potencijal vide u energiji sunca, 2024, <https://oie.rs/mladi-u-srbiji-njih-90-podrzavaju-prelazak-na-obnovljive-izvore-energije-najveci-potencijal-vide-u-energiji-sunca/>.

- Ronald Inglehart, The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics, 1977.

- Social Impact Award, O programu, n.d., <https://serbia.socialimpactaward.net/>.

- Stalna konferencija gradova i opština, SKGO i Zelena stolica potpisali Sporazum o saradnji, 2021, <https://www.skgo.org/vesti/detaljno/2772/skgo-i-zelena-stolica-potpisali-sporazum-o-saradnji>.

- Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine, "Sl. glasnik RS", br. 9/2023-43.

- Strategija za primenu konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine - Arhuska konvencija sredine, "Sl. glasnik RS", br. 103/2011.

- The Heinrich Bell

Foundation, Istraživanje javnog mnjenja: Rezultati istraživanja javnog mnjenja o životnoj sredini i ekologiji, 2021, <https://rs.boell.org/sr/2021/12/17/opinion-poll-environmental-issues-perceptions>.

- Trag fondacija, Zelene ideje, 2025. <https://tragfondacija.org/portfolio/otvoren-konkurs-za-zelene-ideje/>.

- Unicef, Mladi su naša pokretačka snaga: Rešenja mladih za podizanje kvaliteta života u lokalnim zajednicama, 2024, <https://www.unicef.org/serbia/price/mladi-su-nasa-pokretacka-snaga>.

- UNICEF, UPSHIFT: energija mladih za društveni uticaj, n.d., <https://www.unicef.org/serbia/upshift>.

- Unija srednjoškolaca Srbije, O nama, n.d., <https://www.srednjoskolci.org.rs/o-nama/>.

- Zakon o mladima, "Sl. glasnik RS", br. 50/2011 i 116/2022 - dr. zakon.

WBYL
WESTERNBALKANSYOUTHLAB

Република Србија
Министарство туризма и
омладине